

Prolegomena til Den platoniske tyrandræber – en hellenistisk brevroman om Chion fra Herakleia

Chr. Gorm Tortzen

1. Indledende bemærkninger

Blandt de talrige hellenistiske pseudepigrafiske brevcorpora findes der et corpus på 17 breve, angiveligt skrevet af en af Platons elever, den unge Chion fra Herakleia ved Sortehavet: I årene kort efter 360 f.Kr. rejste han til Athen for at studere filosofi i Akademiet. Hans plan var at blive borte i ti år, men efter fem studieår besluttede den unge filosof sig pludselig for at vende hjem til Herakleia for at dræbe Klearchos, der havde opkastet sig til tyran over byen. De fleste breve er skrevet til faderen, men det sidste er et afskedsbrev til Platon; også Xenophon optræder i korrespondancens tidlige fase.

Forskningen har længe været klar over, at brevene ikke er autentiske (dvs. skrevet af den unge Platonelev), men udgør en elegant sammensat, anonym lille brevroman, der af sproglige og indholdsmæssige årsager kan dateres til det første eller andet årh. e.Kr., og som derfor snarere bør læses som et hellenistisk pseudofilosofihistorisk værk med alt, hvad det indebærer.

Jeg vil i denne foreløbige præsentation af den lille roman undersøge brevromangenren, som vi kun har meget få antikke eksempler på, og sætte Chions tanker og handlinger ind i den dokumenterbare, historiske sammenhæng. Dernæst vil jeg give en oversigt over og en foreløbig oversættelse af Chionromanen og give mine egne foreløbige svar på en række spørgsmål vedrørende tekstens komposition. De følgende sider er derfor blot en forstudie til en grundigere indføring i, oversættelse af og kommentar til *Chionromanen*, som jeg håber inden alt for længe at kunne udgive.¹

1. Bortset fra citaterne fra Platon (der er hentet fra *Platons Samle Værker*) er oversættelserne mine egne.

2. Brevet som meddelelsesform

Breve har været brugt som meddelelsesform over længere afstande lige siden skrivekunstens opfindelse. I den antikke litteratur optræder brevet første gang i *Iliaden* 6.155 ff., hvor den unge Bellerophon troskyldigt bringer et uheldsvangert brev til den grumme kong Iobates om at slå overbringeren ihjel,² og lige siden er brevet indgået som litterær og praktisk ingrediens i menneskelig samkvem og i litteraturen..

Private meddelelser fra A til B overbragt af C har selvfølgelig været langt den hyppigste brevform i antikken – ganske som indtil for ganske nylig, men forholdene hvorunder brevene blev sendt og modtaget er fundamentalt forskellige fra nutidens. Derfor vil man i brevromanen også se adskillige personer, hvis eneste opgave i Chion-romanen er at befordre et brev fra afsender til modtager, men hvor vedkommendes pålidelighed er afgørende for, hvilke oplysninger brevskriveren tør overlade til brevet. Chion har otte slaver, 'tjenere', med sig, men det er kun to af dem, han overlader breve til.

De sidste 150 års papyrusfund taler deres tydelige sprog om en kommunikationsform, hvoraf der kun er overleveret en forsvindende lille del. At brevet og den korrekte udformning af det spillede en stor rolle i det hellenistiske uddannelsessystem, bevidnes af flere teoretiske værker, hvoraf den i øvrigt ukendte Demetrios' lille bog *Om brevtyper* (Τύποι ἐπιστολικοί)³ i denne forbindelse er den mest interessante. Demetrios, der formentlig skriver i Alexandria i århundredet før eller efter Kr.f., opregner ikke mindre end 21 forskellige slags breve (γέννη), heriblandt 'venskabstypen' (φιλικὸς τύπος) som synes at blive skrevet af en ven til en ven, 'anbefalingstypen' (συστητικός) som vi skriver for en til en anden, 'trusselstypen' (ἀπειλητικός), når vi med heftighed skaber frygt hos nogen på grund af noget, de har gjort eller forårsaget' osv. osv. Alle typer er forsynet med korte eksempler, og den lille bog synes udelukkende at beskæftige sig med virkelige breve – eller øvelser i at

2. Om dette eksempels forbindelse til Chionromancen se note 17.

3. Demetrii et Libanii qui feruntur Τύποι ἐπιστολικοί et ἐπιστολιμαῖοι χαρακτῆρες. Edidit Valentinus Weichert. Lipsiae 1910. En tidligere udgave med latinsk oversættelse findes i Rudolf Hercher: *Epistolographi Græci* (Paris 1873), hvorom mere nedenfor. En oversættelse til dansk findes i Aigis 2017,1.

skrive dem. At ikke alle i Ægypten havde læst Demetrios' gode råd, fremgår med al tydelighed af det bevarede brevmateriale.⁴

3. Brevet som litterær form

Ciceros meget store korrespondance hører oprindeligt også til blandt privatbrevene, selvom den jo kun er overleveret, fordi brevene blev redigeret og udgivet og dermed ændrede sig fra personlig korrespondance til politiske indlæg, defensorater og angreb på diverse modstandere – og derved blev til litterære værker på linje med talerne og de filosofiske skrifter. Senecas *Epistulæ Morales* er en beslægtet genre: afsenderen er faktisk den, han giver sig ud for, modtageren Lucilius er en velkendt ven af Seneca, men alligevel er brevene ikke private, fordi de allerede i skriveprocessen er tænkt offentliggjort. Ovids *Heroidebreve* og *Alkiphrons* breve er ligeledes fiktive, men forfatteren skjuler aldrig sin identitet som en anden end brevskriveren.

En særlig brevtype udgøres derimod af en meget stor gruppe græske tekster, der giver sig ud for at være skrevet af en kendt person, men ikke er det. Rudolf Herchers 800 sider lange, græsk-latinske udgave *Epistolographi Græci* (Paris 1873) er stadig den mest omfattende samling af disse breve. Ikke mindre end 58 forfattere (heriblandt kendte folk som Aristoteles, Euripides, Isokrates, Artaxerxes og Themistokles) og forfatterkollektiver (pythagoreere, sokratikere) præsenteres af Hercher uden nogen stillingtagen til teksternes autenticitet, og det er godt, for brevene eksisterer, hvad enten de er skrevet af den påståede forfatter eller ej, og derfor er de en del af den antikke litteratur, hvor ubetydelig den måske kan synes.

4. I disse år udgives et helt nyt og yderst interessant brevmateriale fra egnene mellem Nilen og Det røde Hav, hvor græsksskrivende arbejdere og soldater var aktive i forbindelse med minedrift og bevogtning af karavaneveje. Deres korrespondance i form af breve skrevet på potteskår (ostraka) udgives i serien *Mons Claudianus. Ostraca Graeca et Latina I-* (Cairo 1992-). En nærmere redegørelse for det internationale projekt findes i Adam Bülow-Jacobsen: *Mons Claudianus. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning* nr. 325. København 1995. Flere udgivelser i serien er undervejs.

Bortset fra Platons breve, som også er at finde i samlingen, er kun få af dem oversat til dansk.⁵ Det skyldes utvivlsomt de fleste breves ringe litterære kvaliteter og manglende filosofihistoriske relevans (fx de to breve, som Thales skulle have skrevet). Set i en større sammenhæng er de nu alligevel interessante, fordi de kaster lys over en senere tids beskæftigelse med og optagethed af kendte personer fra historien eller filosofihistorien og den behandling, de fik i den hellenstiske *παιδεία*. Man går almindeligvis ud fra, at de fleste af disse 'breve' er stiløvelser skrevet af en eller flere elever i retorskolerne, og at de derfor siger mere om skolepraksis end om noget andet. Sagen er dog nok mere kompliceret, men efter Richard Bentleys berømte påvisning (1699) af, at brevene fra den sicilianske tyrann Phalaris og andre måtte være skrevet langt senere,⁶ dalede interessen for genren imidlertid, og der har aldrig været stor interesse for denne niche af den antikke litteratur.

4. Brevromanen om Chion fra Herakleia

I litteraturhistorien antages det almindeligvis, at brevromanen som genre opstår i 1700-tallet,⁷ men der findes et par eksempler på antikke romaner, som helt eller delvis følger genrens konventioner.⁸ Det bedste antikke eksempel er uden tvivl de 17 Chion-breve, som det følgende skal handle om.

-
5. Mig bekendt er det kun kynikernes yndlingsbarbar, skytheren Anacharsis' kulturkritiske breve, der er oversat i Ole Balslev og Chr. Gorm Tortzen: *Anacharsis – en antik Rousseau og hans samfundskritik* (Opuscula Graecolatina vol. 36), København 2005. På sin vis hører nogle af brevene i *Det Nye Testamente* vel også til genren, men de er af historiske årsager aldrig inddraget i denne sammenhæng.
 6. Jeg har benyttet: *Dissertations upon the Epistles of Phalaris, Themistocles, Socrates, Euripides, and the Fables of Æsop by Richard Bentley, DD.* Edited, with an Introduction and Notes by the late Wilhelm Wagner. London 1883.
 7. Samuel Richardsons *Pamela: or Virtue Rewarded* (1740) regnes ofte for den første.
 8. Tomas Hägg: *Den antika romanen* Uppsala 1980, har en yderst kort omtale af Chionromanen på side 173. Her nævnes den i forbindelse med *Alexanderromanen*, der traditionelt tillægges Kallisthenes, og som indeholder breve indlagt i fortællingen. Der er gode oversigtsartikler i *Der neue Pauly* s.vv. Brief, Briefroman, Epistelographie.

I 1951 udgav Ingemar Düring *Chion of Heraclea. A Novel in Letters*,⁹ som stadig er 'the fundamental edition', på hvis meget grundigt dokumenterede tekstgrundlag (p. 26-41) alle nyere behandlinger og udgaver hviler. Bogen har foruden en omfattende kommentar også et afsnit om sproget (p. 108-116) og et index verborum, som tilsammen gør bogen uundværlig i videre studier.

5. Den historiske baggrund for *Chionromanen*

Det ejendommelige ved den lille brevroman er, at de fleste centrale personer i den (i lighed med personerne i Platons dialoger) er historiske, og at hovedpersonen og hans drab på tyrannen Klearchos i hjembyen Herakleia ved Sortehavet er velbelagt i en række historiske kilder. Ligeledes er hans forbindelse til Akademiet hævet over enhver tvivl.

Der er som sagt almindelig enighed om, at de 17 breve ikke er skrevet af Chion, men af en langt senere anonym forfatter. Der er visse anakronismer i historien (Chions møde med superhelten Xenophon i Byzantion (brev 3) passer fx meget dårligt med de historiske begivenheder), men grundlæggende følger forfatteren den almindelige kronologi.

Det er Dürings fortjeneste at have fremdraget det i virkeligheden ret righoldige kilde-materiale til den historiske Chion og hans tyrandrab. De fleste tekster er skrevet langt senere, men intet tyder på, at de har tilføjet historien andet end retoriske udsmykninger:

Isokrates, 7. brev §12 [skrevet til Timotheos i Herakleia ca. 345 f.Kr.. Timotheos var søn af tyrannen Klearchos, som efter drabet afløstes af sin bror Satyros, der regerede i nogle år, inden Timotheos overtog styret. Isokrates har i det foregående sammenlignet den hensynsløse Klearchos med den ræsonnable Timotheos og taler i det følgende om Klearchos' ophold i Athen, der må have fundet sted omkring 370].

9. *Chion of Heraclea. A Novel in Letters*. Edited with Introduction and Commentary. Acta Universitatis Gotoburgensis LVII. Göteborg 1951. Bogen blev rosende anmeldt i samtidens tidsskrifter, men det blev noteret, at oversættelsen er den svageste del af bogen. Den nyeste udgave (som jeg ikke har set) er Pierre-Louis Malosse, *Lettres de Chion d'Héraclée*. Salerno: Helios, 2004. Ifølge anmeldelsen i Bryn Mawr Classical Review (2005.02.42) bringer denne udgave blot Dürings tekst og argumenterer (ikke overbevisende) for en endnu senere datering.

Så længe Klearchos var her hos os, var alle der traf ham, enige om, at han var den mest åbenhjertige, venlige og menneskekærlige af dem, der deltog i undervisningen. Men da han greb magten, syntes han at have forandret sig så meget, at alle der kendte ham fra tidligere, undrede sig.

Diodorus Siculus: Verdenshistorie 15.81

På samme tid [364 f.Kr.] opkastede Klearchos (der stammede fra en familie i Herakleia ved Sortehavet) sig til tyrann, og da han havde vundet magten, efterlignede han en levevis som den, tyrannen Dionysios i Syrakus havde. Han herskede ganske åbenlyst som tyrann i tolv år.

Diodorus Siculus 16.36

[353 f.Kr.] Klearchos, Herakleias tyrann, blev dræbt, mens han under en Dionysosfest deltog i et optog; han havde da regeret i tolv år. Hans søn Timotheos overtog magten og regerede i femten år.

Philodemos: Akademiets historie VI,13¹⁰

... Chion, der dræbte tyrannen i Herakleia.

Justinus' Epitome af Pompeius Trogus¹¹

16.4.4-8 [Den græske by Herakleia følte sig klemmt i en athensk-persisk konflikt og søgte under en truende borgerkrig hjælp fra både Athen og Theben.]

Da begge parter afslog, tog borgerne tilflugt til Klearchos, som de selv havde sendt i eksil. Nødsituationen var så alvorlig, at den mand som de selv havde forment adgang til fædrelandet, ham kaldte de hjem for at beskytte dem. Men Klearchos der var blevet mere rabiater under eksilet, mente, at uenigheden i befolkningen ville åbne mulighed for, at han kunne indføre tyranni. Først forhandlede han i al hemmelighed med Mithridates – hans egne borgeres fjende – og da de havde sluttet en alliance, lykkedes

10. *Philosophorum Academicorum Index Herculanensis*. Ed. S. Mekler Lipsiae 1902.

11. *M. Iuniani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*. Edidit Otto Seel. Lipsiae 1985.

det ham at blive kaldt tilbage til landet. Da han så havde forrådt byen til Mithridates, blev han indsat som kommandant over den. ... 16.5.7-18 Overmod føjede sig til heftighed, hovmod til grusomhed. Hans aldrig svigtende medgang fik ham sommetider til at glemme, at han var et menneske; sommetider påstod han, at han var Jupiters søn. Når han trådte frem i offentligheden, blev en gylden ørn båret foran ham for at vise hans herkomst; han gik med purpurdragt og koturner som kongerne i tragedierne og med en guldkrans. Han kaldte sin søn Keraunos,¹² og derved bespottede han ikke kun guderne med løgn men også med deres egne navne. To unge fra de fornemste familier, Chion og Leonides, var rasende over hans adfærd og konspirerede om at dræbe tyrannen og befri fædrelandet. Disse to var elever af filosofen Platon. Den *virtus*, som de dagligt var blevet opdraget i under deres lærers undervisning, ville de nu bruge til at frelse fædrelandet, og de anbragte 50 af deres bekendte eller klienter i et baghold. De lod, som om de havde en indbyrdes uoverensstemmelse, og henvendte sig til tyrannen på borgen, som man henvender sig til en konge. De blev modtaget som fortrolige venner, og mens tyrannen lyttede opmærksomt på den ene, blev han dræbt af den anden. De blev dog også selv dræbt af hans livvagter, fordi deres kammerater kom til undsætning for sent. Derfor blev tyrannen nok dræbt, men fædrelandet ikke befriet. For Klearchos' bror, Satyros, greb tyranniet på samme måde, og i mange år var Herakleia et tyranni med arvefølge.

Hertil kommer en fremstilling af den herakleiotiske lokalhistoriker Memnon, som i det store og hele bekræfter dette billede. Ailian (o. 200 e.Kr.) har dog en yderligere oplysning: *Ailianos fragment 86*

Klearchos fra Pontos kom som ung til Athen for at høre Platon under påskud af at tørste efter filosofi. Mens han opholdt sig en kort tid hos Platon, fik denne Klearchos (som var fjendsk over for guderne) en drøm, hvori en kvinde sagde til ham: 'Forlad Akademiet og hold dig fra filosofi! Det er ikke ret og rimeligt (*θέμις*), at du rører ved hende (filosofien), for hun ser på dig med den største fjendskab.' Da han havde hørt det, drog han hjem til Herakleia.

Hvordan denne historie er opstået (en forveksling med studieopholdet hos Isokrates?), er ikke godt at vide, men den spiller ingen rolle i Chion-romanen. Udeladelsen kan dog næppe bruges som et gyldigt argument for en datering af romanen.

12. Tordenkile.

6. Disposition over Chionromanen

Brevromanens ret enkle disposition fremgår af nedenstående resumé af brevenes indhold. Derimod bliver det først ved flere gennemlæsninger klart, at teksten er mere kompliceret og sofistikeret end som så, og at den ukendte forfatter opererer med et ringkompositions-system, hvor brevene 6-10 udgør omdrejningspunktet, hvori de andre breve spejler sig (5:11), (4:13), (1-3:14-16).¹³ Samtidig giver forståelsen af kompositionen nådesstødet til teorien om, at de 17 breve udgør en autentisk samling personlige breve skrevet, mens begivenhederne udspiller sig.

Chion er forfatter til alle brevene: de fleste er stilet til hans far Matris hjemme i Herakleia, brev 9 til en gammel ven i byen, brev 16 til tyrannen Klearchos, brev 17 til Platon. Forfatteren har benyttet sig af en dramatisk betinget tidsforkortning i forhold til de historiske begivenheder¹⁴ og lader hele begivenhedsforløbet udspille sig på fem år.

Rejseruten hjemmefra fremgår af brevene: Herakleia-Byzantion-Selymbria-Perinthos-Chios-Athen, mens tilbagerejsen ikke er skildret.

Breve fra Byzantion

1-2 Chions rejse til Byzantion og hans planer, samt en trøst til far og mor. Vindstille efter modvind.

3 Mødet med Sokrates-eleven Xenophon, hvis rolige og filosofisk begrundede neddæmpning af hæren gør et stort indtryk på den unge mand.

13. Gennemgangen af brevenes komposition i David Konstan and Philip Mitsis: 'Chion of Heraclea. A Philosophical Novel in Letters' *Apeiron* 23.4 (1990), p. 257-279, er forbilledlig klar. En anden, kortere gennemgang af R.G. Usher: 'Love letter, novel, Alciphron and 'Chion' ' *Hermathena* 143 (In honor of D.E.W. Woemwell) 1987, p. 99-106.

14. Sammenlign med en (måske) samtidig romersk tekst: Ps-Senecas *Octavia*, der også sammentrænger et længere begivenhedsforløb.

Brevet fra Chios

4 Rejsen til Athen – og næsten et skibbrud.

Breve fra Athen

5 Mødet med Platon, der opfordrer sine elever til at forberede sig på et aktivt filosofisk liv.

6 Phaidimos kommer med gaver hjemmefra (se 10).

7-8 En meget sigende episode fra hverdagen: Chion sender to breve til sin far: et ærligt brev (7) der fortæller, at den Archepolis, som kommer med et andet brev, er utålelig og et dårligt menneske, et andet (8) som introducerer Archepolis for faderen. I (7) får vi at vide, hvordan faderen bør reagere, og læseren forstår, at Chion godt kan lyve i en god sags tjeneste. Sml. 15-16 og 2.

9 Det bebrejdende brev til den gamle ven Bion viser (igen) Chions hjemve og tilknytning til Herakleia.

10 Takket være gaverne hjemmefra (6) kan Chion gøre gengæld over for Platon med en donation, da hans grandniece skal giftes med Speusippos.

11 Chion fortæller sin far, at han efter fem år alligevel ikke vender hjem endnu, for han har stadig meget at lære hos Platon i Athen.

12 Nyheden om Klearchos' magtovertagelse når Chion, og han beslutter at vende hjem.

13 Modvind. Et attentat i Perikles' Odeion overbeviser Chion om, at han må dræbe tyrannen Klearchos. Vinden vender.

Breve fra Byzantion

14 Chion når til Byzantion – og læseren forstår, at Chion er forberedt på at dø for sin sag.

15 Chions brev til faderen forbereder brev 16, der skal lulle tyrannen i søvn. Brevet skitserer for første gang Chions attentatplaner i detaljer og er en slags politisk testamente rettet faderen.

16 Et helt igennem forstillet og uærligt brev til Klearchos, hvori Chion argumenterer for sine grunde til *ikke* at gøre oprør mod tyranniet.

Brevet fra Herakleia

17 Afskedsbrevet til Platon, hvori Chions inderste tanker kommer frem.

7. Dramatis personæ

Med inspiration fra Debra Nails' berømte *The People of Plato* (2002) har jeg lavet en tilsvarende liste over de forbløffende mange personer, som nævnes i brevene, og som uden tvivl er med til at gøre dem mere levende og troværdige. Nogle personer er historiske, andre er efter al sandsynlighed opfundet til lejligheden. Ved de historiske personer er der føjet årstal til deres navne. Tallene i parentes henviser til brevnumrene.

Agathon fra Herakleia, Chions ven og rejsekammerat til Athen (4)

Archidemos fra Herakleia, astronom, Chions lærer (4)

Archipolis	fra Lemnos eller Chalkedon, en helt igennem skidt karakter, som Chion giver en filosofisk lærestreg (7-8)
Artaxerxes	perserkonge (404-359 f.Kr.) (3)
Baitylos	fra Herakleia, Chions slave og rejsekammerat til Athen (4)
Bianor	fra Herakleia, Chions slave og rejsekammerat til Athen, brevbærer (11)
Bion	fra Herakleia, gammel fortrolig ven af Chion, som ikke holder forbindelsen ved lige, mens Chion er i Athen (9)
Chion,	fra Herakleia, søn af Matris, som 20-25årig student hos Platon i Akademi i Athen, derefter (i 353?) tyrannmorder i sin hjemby
Chions mor	(1)
Dionysios	(ca. 430-367 f.Kr.) tyrann i Syrakus 408-367 (10)
Herakleides	fra Herakleia, Chions ven og rejsekammerat til Athen (4)
Kallisthenes	fra Herakleia, lærer for Chion og Bion (9)
Klearchos	tyrann i Herakleia (370-353), bror til Satyros, ca. 370 elev hos Isokrates i Athen (og muligvis også hos Platon), myrdet (353) af Chion og hans medsammensvorne (13-16)
Kotys,	thraker, Klearchos' livvagt, forsøger at snigmyrde Chion i Athen (13)
Krobylos	fra Herakleia, en af Chions slaver og rejsekammerater. På hjemrejsen sendes han i forvejen fra Byzantion (14)
Kyros	persisk prins, kronprætendent, dræbt i slaget Kunaxa 401 (3)
Lysis	fra Herakleia, Chions slave og rejsekammerat til Athen brevbærer (7, 12)
Matris	velstående borger i Herakleia, far til Chion, gammel bekendt af Sokrates
Nymphis	fra Herakleia, slægtning til Klearchos, nær ven af Chions familie (13)
Phaidimos	skipper fra Herakleia, som bringer Chion madvarer og penge hjemmefra (6)
Philokalos	fra Herakleia, Chions betroede tjener, som sammen med Pylades sendes til Athen med afskedsbrevet til Platon (17)

Philon	fra Herakleia, Chions 'tapre' slave og rejsekammerat til Athen (4)
Platon	fra Athen (427-347), elev af Sokrates, grundlægger af Akademiet ca. 385 (5, 6, 10, 17)
Podarkes	fra Herakleia, Chions slave og rejsekammerat til Athen (4)
Pylades	fra Herakleia, Chions betroede tjener, som sammen med Philokalos sendes til Athen med afskedsbrevet (17)
Sethes	thrakerkonge, som hyrer Xenophon til nedkæmpelse af lokale oprør (ca. 398 f.Kr.) (3)
Silenos	herakleotisk general, oprører mod Klearchos i Herakleia (13)
Simos	skipper på Sortehavet, brevbærer (4)
Sokrates	fra Athen (469-399)
Speusippos	fra Athen, Platons nevø (ca. 407-339 f.Kr.), ved hans bryllup med Platons grandniece bidrager Chion til medgiften; efter 347 lederen af Akademiet (10)
Thrason,	skipper på Sortehavet, brevbærer (3)
Xenophon	fra Athen (ca. 430-350 f.Kr.), elev af Sokrates, anfører af en græsk lejehær (401-398), forfatter til <i>Anabasis</i> , hvori han beskriver hærens operationer i en øjenvidneskildring (3)

Navnene Herakleides og Nymphis kendes fra Herakleias historie som navne på den berømte filosof Herakleides Pontikos og lokalhistorikeren Nymphis. Måske har forfatteren moret sig med at genbruge kendte navne til sine opdigtede personer.

Chion fra Herakleia: Breve fra en filosofisk tyrandræber

Her følger en foreløbig oversættelse af de 17 breve. Jeg håber som sagt inden alt for længe at kunne levere en revideret oversættelse og kommentar til brevene og en samlet vurdering af dem. Indtil videre må læseren selv gøre sig sine tanker, og jeg vil være meget glad for kommentarer af enhver art.

1 Chion til Matris

Lysis afleverede dit brev to dage senere, da jeg allerede befandt mig ud for Byzantion, og i brevet forklarede du mig din egen og hele familiens bekymringer. Enhver anden ville have gennemgået alle de argumenter, man kan trøste dig med, og opremset de chancer, som min rejse giver, og derved skabt glæde i stedet for bekymringer. Men jeg beder jer kun om dette: I skal sætte jer som mål for den *arete*, som jeg håber at opnå, at jeg kan gøre jer til lykkelige forældre – ikke at I får trøst ud af min uddannelse eller lykke efter jeres bekymringer. Det er bedre at sætte mig disse større præmier i udsigt – ligesom man gør ved en konkurrencedeltager – så jeg kan blive en bedre sportsmand. Sådan skal du se på det, far, og trøst så mor, for hun bør være den, der skal trøstes, og du den, der skal gøre det.

2 Chion til Matris¹⁵

Thrason er skipper på Sortehavet, men på mig virker han god og reel – mere end man kunne forvente af en i hans profession. Nu hvor jeg er i Byzantion, er jeg ham megen tak skyldig. For jeg ville gerne besøge seværdighederne i omegnen, og han var min guide og sørgede i øvrigt for, at rejsen ikke blev en hård stropetur, men behagelig takket være vogne og andet udstyr. Når han nu sejler over til jer, syntes jeg, at jeg måtte sende denne anbefaling med sammen med ham, så han kan få den samme gode behandling. Han har nok ikke brug for rundvisninger, for han har været med i militære operationer på Sortehavet i lange tider, men jeg er sikker på, at du vil tage venligt imod ham i dit hjem, ligesom du plejer at gøre. Jeg er helt klar til at sejle, men jeg kan ikke få god vind.

15. I håndskrifterne står her og i de næste breve den sædvanlige formel 'Til den samme'.

3 Chion til Matris

1 Jeg er meget glad for, at vindene holdt mig tilbage og tvang mig i at blive i Byzantion, selvom jeg i begyndelsen var vred, fordi jeg var så ivrig. Men en god undskyldning for et længere ophold viste sig at være Xenophon, Sokrates' elev. Denne Xenophon er en af de grækere, der kæmpede mod Artaxerxes og var Kyros' allierede. Til at begynde med ledsagede han en af strategerne og var kun involveret som menig soldat, selvom han tilhørte kredsen af betroede omkring Kyros. Da så Kyros døde i det første slag, og grækernes strateger blev halshugget, selvom der var fredsforhandlinger, valgte grækerne ham til strateg på grund af hans tapperhed og øvrige indsigt, fordi de mente, at han bedst ville kunne redde dem. Og han skuffede ikke deres forhåbninger, for han førte den lille hær frelst gennem fjendeland, mens han hver eneste dag slog lejr i nærheden af storkongens generaler.

2 Dette er jo beundringsværdigt nok, men det er langt mere forbløffende, hvad jeg selv nu fik at se. Grækerne var udasede efter den lange og hårde ekspedition og havde ikke fået nogen anden belønning for deres farefulde færd, end at de var sluppet levende fra det. Byzantierne modtog dem med frygt, og da de besluttede at plyndre byen, blev byzantierne med det samme grebet af panik. Da de fremmede havde rustet sig, og trompeteren havde givet signal, greb jeg skjold og spyd og løb mod bymuren, hvor jeg så nogle rekrutter stå opstillet. Bevogtningen af bymuren var ganske uden virkning, da fjenderne jo holdt byen besat. Alligevel mente vi, at vi lettere kunne forsvare os, fordi vi havde bedre plads – eller at vi i det mindste ville bukke under senere. 3 I dette øjeblik, mens grækerne var i vild forvirring, fik vi øje på en mand med langt hår; han var smuk og meget mild at se på, og han kom gående midt imellem dem og dæmpede deres ophidselse en efter en. Det var Xenophon. Da soldaterne på deres side opfordrede ham til, at han ene mand skulle rette sig efter flertallet og langt om længe lade dem få en ende på deres ulykkelige og hårde omflakken, sagde han: 'Planmæssig tilbagetrækning! Rådslagning! Der er ingen fare for, at situationen skal glide os af hænde, mens vi holder rådslagning!' Da de skammede sig ved ikke at adlyde ham, stillede Xenophon sig op i midten og holdt en beundringsværdig tale, hvilket resultatet klart viste – vi kunne nemlig ikke høre den tydeligt. Soldaterne, der kort forinden havde besluttet at plyndre byen, så vi nu købe nok så fredeligt ind på torvet som enhver anden byzantier og uden at skumme af uretfærdig og røverisk kampgejst. 4 Dette optrin var et bevis på Xenophons personlighed og på hans evne til at ræsonnere og tale. Jeg ventede ikke bare stille og roligt, til han var taget videre, for jeg var jo sluppet

godt fra dette her sammen med byzantierne, takket være ham – for på grund af vindforholdene var jeg jo også en af dem, der skulle være udplyndret. Derimod præsenterede jeg mig for ham, og han huskede dit venskab med Sokrates og opfordrede mig til at filosofere og talte i øvrigt slet ikke som en militær men særdeles venligt. Nu fører han hæren til Thrakien. Sethes, thrakernes konge, har nemlig bedt om forstærkninger mod nogle fjender i grænseområderne og har lovet dem fuld hyre, og det er de gået med til. De ønsker nemlig ikke at afmønstre uden midler, de vil have noget ud af deres anstrengelser, så længe de stadig er i hæren.

5 Du skal vide, at jeg nu er endnu mere opsat på at sejle til Athen for at filosofere! Du husker uden tvivl, at når du igen og igen opfordrede mig til filosofiske studier og på en imponerende vis gennemgik de mænd, der havde studeret hver enkelt af dens dele, så var jeg overbevist på andre områder; men der var ét punkt, jeg var bange for. Jeg syntes nemlig, at filosofien på andre punkter virkelig gør folk mere seriøse med det, de kaster sig ud i (for jeg mente, at menneskene ikke kan hente besindighed og retfærdighed andre steder fra end fra filosofien), men at den på den anden side svækkede deres personlige evne til handling og gjorde dem svage og initiativløse. Inaktivitet og ro var, som du sagde til mig, genstand for filosofernes beundringsværdige lovprisninger. 6 Jeg mente, det var for galt, hvis jeg skulle blive bedre på de andre områder inden for filosofien, men ikke kunne blive en tapper mand, en soldat eller en helt, hvis det skulle være, og måtte opgive alt det, fordi jeg var blevet fascineret af filosofien som af en trylleformular, der fik mig til at glemme enhver fremragende dåd. Jeg var ikke klar over, at også i spørgsmålet om tapperhed er filosoffer bedre. Det har jeg først lige lært af Xenophon – ikke da han talte med mig om det, men da han viste, hvordan han er. For selvom han har deltaget i samtaler med Sokrates, er han i stand til at redde hære og byer, og filosofien har absolut ikke gjort ham unyttig for ham selv eller hans venner.

7 Måske er et roligt liv bedre til at skabe lykke, og den der kan leve et roligt liv smukt, vil også have det godt, for den der overvinder begær og andre lidelser, er vel også bedre end den der fører krig, og har man først sejret over dem, vinder man også over sine fjender. Jeg håber med mine filosofiske studier at blive bedre på de andre punkter også – og ikke mindre tapper, men mindre opfarende. Nå, men alt dette er ikke alene nok, det er meget mere end nok. Du skal vide, at jeg er lige ved at sejle, og vinden er blevet gunstigere.

4 Chion til Matris

1 Jeg traf Simos og hans folk, der sejler over til jer i forretninger, og besluttede at fortælle dig, hvad jeg oplevede i Perinthos. Det var nemlig *Kiddenes aftenmedgang*,¹⁶ og jeg sagde til vores søfolk, at de skulle udsætte afsejlingen – de kunne blive i Byzantion – men de ville ikke høre på mig og lavede en masse sjov med min forudsigelse og sagde, at astronomen Archedemos havde smittet mig med en eller anden astronomisk sygdom. Jeg holdt ud et stykke tid, men da jeg tabte dette søslag, gav jeg efter, for jeg vidste jo ikke selv, om jeg havde fortalt dem sandheden, og en god vind og en tilsyneladende smuk sejlads gjorde mine forudsigelser mindre troværdige. 2 Så stak vi til søs, og indtil vi passerede Selymbria, drillede de mig med, hvad jeg havde forudsagt, og jeg bad til, at jeg ville blive ved med at være til grin, indtil vi gik fra borde. Men da vi kommet omkring 30 stadier fra Selymbria, ramte et frygteligt uvejr os. I lang tid var vi ude af stand til at få skibet i havn og var i en forfærdelig situation, men da vi havde fået Perinthos i sigte, tvang vi os med nød og næppe ind til byen, som de gode roere vi var, sejlene kunne nemlig ikke klare vinden. For ikke at gå i flere detaljer: da vi havde udstået meget, landede vi ved midnat i Perinthos. Der faldt vi i søvn, men der ventede der os en anden storm, som ikke var mindre barsk end den fra havet. Perinthierne lå nemlig i krig med thrakerne. Det vidste vi ikke, for det havde vi ikke hørt noget om, selvom vi havde tilbragt tolv dage i Byzantion. Derfor kom barbarernes angreb forståeligt nok meget pludseligt.

3 Vi stod op og gik ud for at se på byen, troede vi, Herakleides og jeg selv og den flinke Agathon, og nogle af vores tjenere fulgte også med: Baitylos, Podarkes og den tapre Philon. Vi var ubevæbnede, men hver af tjenerne var udstyret med en daggert, og den tapre Philon havde også et spyd med. Vi var kommet et lille stykke væk fra havnen, da vi så en krigslejr ikke langt fra byen, og hvad værre var: tre ryttere ikke langt fra os. Philon gav mig sit kastespyd, så han kunne løbe hurtigere, og han begyndte at flygte ned til skibet, men jeg satsede ikke på, at jeg var hurtigere end en rytter, og jeg vikled min kappe rundt om armen og blev stående med spyddet klar til kast. Tjenerne gjorde det samme, og Herakleides og Agathon gemte sig bag ved os med sten i hænderne. 4 Thrakerne red frem mod os, og før de kom inden for rækkevidde, kastede de hver tre kastespyd, som landede lige foran os. Så vendte de om, som om de havde gjort deres arbejde, og red tilbage til lejren. Vi samlede spyddene op og trak os tilbage

16. Kiddene er to stjerner i nærheden af stjernebilledet Capella (geden). De går ned umiddelbart efter solnedgang omkring den 29. september og varsler efterårets komme.

til skibet, hvor vi løste fortøjningen og stak til søs. Nu er vi på Chios efter at have haft god vind på hele sejladsen. Sig til Archedemos, at Kiddenes aftenedgang ikke blot varsler hårde storme til vands, men endnu hårdere til lands. Så kan du bruge mine oplevelser til at lave sjov med ham.

5 Chion til Matris

Vi er ankommet til Athen og går til undervisning¹⁷ hos Platon, Sokrates' elev. Han er på alle måder en vismand, og over for sine elever får han filosofien til at virke fuldstændig forenelig med praktisk handling. Filosofien får ligefrem to retninger: både mod livets gøremål og mod en stille ro. Med hensyn til mit venskab med ham skrev han til mig, at jeg kunne have en ganske betydelig fordel i dit bekendtskab med Sokrates. Derfor skal du vide, at han sætter pris på alle der har talt med Sokrates, selv blot en enkelt dag, og han knytter i særlig grad dem til sig, som er i stand til at nyde godt af ham. Og derfor har jeg gjort mig store anstrengelser for ikke at komme til kort i venskabet med Platon, men at blive regnet blandt dem, som han siger han nyder godt af, fordi han kan gøre dem godt. For han siger, at der er lige så stor glæde ved at gøre andre gode som ved selv at blive god. De venner der har evnerne til det, tilbyder han selv at hjælpe, og selv høster han ikke mindre gavn af dem, der evner at blive gavnet.

6 Chion til Matris

Phaidimos har bragt mig en lille tønde saltfisk, fem krukker honning, tyve dunke myrtevin og desuden tre talenter sølv. Jeg roser ham for hans pålidelighed og påskønner din omtanke. Jeg vil meget gerne have, at du sender mig førstegrøden (om jeg så må sige) af høsten hjemmefra, hvis lejlighed byder sig. Den kan jeg nemlig bruge til både at glæde mine venner og løbe om hjørner med Platon, for han nægter at modtage gaver. Jeg har ingen behov for penge, og særlig ikke når jeg er i Athen og går til undervisning hos Platon. Det ville vist være helt hen i vejret, at jeg er sejlet til Grækenland for at blive mindre glad for penge, og at pengegriskheden så alligevel sejler fra Sortehavet og her til os. Du gør mig mere glad ved at sende mig ting, som minder mig om mit fædreland – ikke ting, der minder mig om penge.

17. Der står *διαλεγομεθα*, 'vi fører samtaler'.

7 Chion til Matris

1 Archepolis kommer fra Lemnos (han påstår i hvert fald at stamme derfra), og han er en skidt og upålidelig fyr, der er i konflikt med alt og alle, ikke mindst med sig selv. Tilmed er han splittergal og siger lige, hvad han tror og mener. Han får altid de tåbeligste idéer. Han var først, forstår jeg, kasseimester på Lemnos og gik også over i andre embeder af samme art, men opførte sig ikke korrekt. Da han også besluttede sig for at vise foragt for filosofien, sejlede han til Athen, og der var han til stort besvær for Platon, og han har også været grov over for mig på mange måder. Han mente nemlig ikke, at han kunne have nogen gavn af mig, fordi jeg diskuterede *arete* og ikke penge.

2 Han siger, at han tager på forretningsrejse til Sortehavet, og det er meget fornuftigt, hvis han nu har regnet sig frem til, at det er det eneste han duer til. Men hans ustadi-ge og flyvske væsen kan ikke tage imod fornuft, så han kan finde ud af, hvem han er, og hvad han er god til. Han er altid fuld af urealistiske planer. Han havde glemt grov-hederne mod mig og henvendte sig til mig og bad mig om at skrive et brev til dig om ham. Hvor uværdig han end er, har jeg givet ham et andet brev – for ikke at pådutte ham Bellerophons rolle¹⁸ – uden at jeg har sagt noget usandt i det, men dette her brev har jeg betroet til Lysis, der vil bringe det til dig.

3 Jeg mener, at du bør modtage denne person med alle former for venlighed og til sidst sige: 'Sådan gengælder Chion folk, der har været uforskammede. For det er en af de lektier, han har lært, og som du har gjort nar af, nemlig at man ikke skal værge sig mod en slet person så længe, at man selv bliver slet.' Sådan vil det gå, hvis vi forsvarer os mod dem med velgerninger. Jeg ved, at han ikke vil lytte, forhærdet som han er i sin sjæl af sin dårskab. Sørg alligevel – for min skyld – for at denne plan bliver gennemført. Jeg har fortalt frit om ham og uden at skjule noget, men jeg vil ikke nævne nogen af disse grovheder over for noget andet menneske. Over for dig finder jeg det derimod ret og rimeligt at sige min mening enkelt og klart og lige ud af posen.

18. I margin til håndskrift A står følgende forklaring: 'Dette skal man vide: Stheneboia var Proitos' kone; hun forelskede sig i Bellerophontes, og da han ikke ville føje hende, løj hun om ham over for sin mand og sagde, at hun var blevet voldtaget. Han sendte ham så til sin svigerfar, for at han skulle dræbe ham. Men da Bellerophontes kom derhen og viste sig at være ren, kunne Stheneboia ikke udholde skammen og drak skarntyde.' Se nærmere i *Iliaden* 6.155ff.

8 Chion til Matris

Den der giver dig dette brev, Archepolis fra Lemnos, er på forretningsrejse til Sortehavet og har bedt mig om at introducere ham for dig, hvilket jeg med glæde accepterede. Han var ikke en af mine venner, men jeg opfattede det som en gevinst at kunne tage første skridt til at gøre nogen til sin ven, som ikke var det tidligere. Du vil også få del i gevinsten ved at tage venligt imod ham. Jeg er overbevist om, at han er en udmærket købmand, for han har været filosof, før han kastede sig ud i handelslivet.

9 Chion sender hilsen til Bion

Jeg havde ikke ventet, at du interesserede dig så lidt for mig, og jeg ville nødig opfatte det sådan, men jeg undrer mig over, hvad der er sket, siden der indtil videre ikke er kommet brev fra dig, og det skønt de andre venner har skrevet mange gange. Nå, men sket er sket, og jeg skal nok undskylde dig, men for fremtiden: hvis grunden er, at folk ikke bringer mig dine breve, må du gardere dig ved at skrive noget oftere. På den måde vil du ramme ind i nogen, der afleverer brevene. Og hvis du selv er skyld i det ved ikke at skrive, må du også gardere dig mod det; det er der en enkel gardering mod. Vi havde jo så tæt et venskab, at det kan overvinde disse problemer. Har du glemt Heraion og Kallichoros og Kallisthenes' undervisning, og alle de andre, som vi blandede sjæle med?¹⁹ Eller har du ikke glemt det, men mener, at det er mig, der er glemsom, nu hvor jeg har fået smag for filosofien? Men du må ikke have så ringe tanker om vores venskab eller tænke så dårligt om mig. Du skal skrive oftere både som en der husker vort venskab, og til en der husker det.

19. Heraion og Kallichoros er to lokaliteter i Herakleia (formodentlig et gymnasium og en kilde).

10 Chion til Matris

Platon har fire grandniecer.²⁰ Den ældste fik han gift med Speusippos og gav hende en pæn medgift på 30 miner – den havde Dionysios sendt ham. Jeg fandt, at det var en kærkommen anledning for mig og jeg lagde en talent oven i medgiften. Han afslog længe, men vi afvæbnede ham med et både sandt og rigtigt argument. Jeg sagde nemlig: 'Jeg bidrager ikke til din rigdom men til dit venskab, og den slags gaver skal man tage imod, for de gør modtageren ære, andre gaver gør det modsatte. Du har giftet de andre piger bort til ædle athenere, men de er velhavende, og selvom Speusippos er endnu mere ædel, er han fattig.' Jeg syntes jeg skulle fortælle dig om dette heldige udfald, for jeg tror ikke, at der i hele mit liv kan hænde mig noget bedre.

11 Chion til Matris

Jeg fik dit brev gennem Bianor, og heri beder du mig om at vende hjem – 'fem år må være nok til sådan et udlandsophold og fra det sjette år begynder jeg at være fastboende udlænding'. I ved udmærket, hvor meget jeg længes efter jer og mit fædreland, men det virker som om netop denne længsel tvinger mig til at blive længere i Athen. Jeg vil nemlig være til endnu større gavn for dem, jeg holder af, og denne kraft har kun filosofien. Jeg mener ikke, at fem år er tilstrækkeligt, når folk studerer filosofi,²¹ far, faktisk heller ikke engang, når folk for alvor studerer handel. De stiler jo mod det, der kaster mest af sig; vi derimod handler for at opnå dygtighed, og den kan kun erhverves med naturlige anlæg, flid og tid. Jeg er ikke fuldstændig blottet for de to første ting; det jeg har behov for, er tid. Når jeg har været her fem år til, vender jeg tilbage, om gud da lader mig leve. Den tankegang som du holdt dig til, da du sendte mig af

-
20. Platons 13. brev, 361c-e: 'Der er nogle døtre af mine niecer, hvis mødre døde på den tid, hvor jeg nægtede at modtage en bekransning, som du ellers opfordrede mig til, fire i alt. Den ene er giftefærdig nu, den anden otte år gammel, den tredje lidt over tre, den sidste endnu ikke fyldt et år. Dem skal jeg og mine pårørende levere medgift til, i hvert fald hvis de bliver gift, mens jeg lever. Derefter må de klare sig selv. Hvis de har fædre med større rigdomme end jeg, er opgaven ikke min – men for tiden er jeg den mest velhavende blandt dem, og det var også mig, der sørgede for medgift til deres mødre med bidrag fra andre og fra Dion. Den ene skal giftes med Speusippos, hun er datter til hans søster. Udgiften til hende kan holdes inden for de tredive miner, en passende medgift her hos os.' (Oversat af Ivar Gjørup).
21. Jeg læser *ὁ τοῖς φιλοσοφοῦσιν* med Carsten Høegs tekstrettelse, som han har indføjret i sit håndeksemplar.

sted, må du ikke vende dig imod i vrede, når det trækker ud. Du ved jo, at folk ikke bliver gode af at sejle hjemmefra for at få en uddannelse, men ved seriøst at bruge tiden på deres uddannelse.

12 Chion til Matris

Som jeg skrev til dig, ville jeg tidligere komme hjem til jer, når mine ti år var omme, men nu da jeg har hørt om tyranniet, kan jeg ikke længere holde ud at være mere sikker end mine bysbørn; så snart foråret kommer, sejler jeg, om gud lader mig leve (for her midt på vinteren kan jeg ikke). Det ville være fuldstændig hen i vejret, hvis jeg var ligesom dem, der løber deres vej, som de bedst kan, når der opstår uroligheder i landet, og ikke var til stede netop, når der er brug for de allerdueligste mænd. Selv hvis det ikke står i min magt at være til gavn, synes jeg i det mindste, at det at tage frivilligt del i jeres kvaler nærmer sig *arete*, selvom det nok vil skorte på taknemmelighed. Jeg har skrevet til dig med rene ord, fordi Lysis kommer med brevet.

13 Chion til Matris

1 Som du skrev, er Klearchos virkelig ikke nær så bange for Silenos, der har indtaget hans fæstning, som han er for mig, der studerer filosofi! For så vidt jeg forstår, har han endnu ikke sendt nogen af sted for at belejre ham, men Kotys, thrakeren (en af hans livvagter fandt jeg senere ud af), er ankommet for at få ram på mig, og kort tid efter at jeg havde skrevet til dig om min sygdom, prøvede han på det. Jeg var allerede kommet mig nogenlunde, og omkring den sjette time, da jeg spadserede i Odeion og gik og spekulerede på et eller andet problem, fór han pludselig frem. 2 Jeg opfattede straks, hvad der var i gære, men da jeg så, at han greb til sin dolk, råbte jeg op og distraherede ham. Jeg sprang på ham og fik fat på hans højre hånd, der allerede holdt våbnet, desuden sparkede jeg ham og vred hans arm rundt og kastede hans sværd væk. Jeg blev såret, da han blev slået ned, men ikke så slemt. Han var rundt på gulvet, da jeg bandt ham med hans eget bælte, og jeg fik vredet hans hænder om på ryggen og tog ham med til myndighederne. Så fik han sin straf, og jeg er uden mén og klar til at sejle. Når nordvestenvinden lægger sig, sejler jeg, lige meget hvordan jeg har det. For det er helt forkert, at jeg lever i et demokrati, mens mit fædreland er under tyranni.

3 Hvad mig selv angår, så er jeg i sikkerhed, hvordan det end går, for jeg vil være god både i levende live og i døden. For at jeg kan tjene mit land, må du overbevise Klearchos om, at jeg i mine studier holder mig til et fredeligt liv, og at jeg er fuldstændig uegnet til politisk aktivitet. Det må du overbevise ham om gennem Nymphis, der er vores ven og i familie med ham. Så vil han blive ledet endnu længere bort for enhver mistanke. Jeg skriver til dig uden omsvøb, for jeg overlader breve til betroede mænd, og som du var så venlig at forklare mig, er Klearchos i det mindste ligeglad med vores korrespondance.

14 Chion til Matris

Da jeg var kommet velbeholden til Byzantion efter en barsk men hurtig sejlads, besluttede jeg at blive her så længe, jeg fandt det rigtigt, og i stedet for sende min tjener Krobylos, så jeg kan arrangere min hjemkomst på en måde, der er til gavn for mit land. Det er nemlig klart, at vores sikkerhed ikke er afhængig af Klearchos, og siden jeg nu er kommet så langt, vil jeg gerne forklare dig hele min holdning. Efter min mening hænger den største fare for vort land sammen med den nuværende ulykkelige situation. For så vidt jeg fornemmer, må byen nu lide under drab på og forvisning af mænd, mens den mister de bedste borgere og må trække under de mest ugudelige mennesker. Og for fremtiden er der stor risiko for, at hans succes vil give nogle lyst til at blive tyranner, og vænne andre til at være slaver, og til sidst vil situationen ende med et enevælde, som ikke lader sig opløse. 2 Små udsving er nemlig begyndelsen til langvarige og nærmest ustoppelige ulykker og de bevirker også ting, der ligner legemlige sygdomme meget.²² I begyndelsen er det let for folk at slippe af med dem, men når sygdommene først får fat, bliver de farlige og er til sidst ikke til at helbrede. På samme måde er det med sygdommene i samfundet. En tid holder erindringen om friheden ved, og den undertvungne tænker på den, og så længe er der en stærk mod-

22. *Staten 556e*: 'Er det ikke ligesom med en svagelig krop: Den behøver kun en lille ydre påvirkning for at blive syg, og sommetider kan den endda uden ydre årsag komme i konflikt med sig selv. På samme måde kan en by der har det ligesom denne krop, blive syg ved den mindste anledning og bekæmpe sig selv, enten ved at den ene part tilkalder tropper som allierede fra en oligarkisk by, eller ved at den anden part tilkalder dem fra en demokratisk. Ja, sommetider opstår der borgerkrig uden ydre anledning.' Citeret efter *PSV*.

standsvilje fra den brede befolknings side. Men når først ondskaben har fået magt, og folk ikke længere gør sig overvejelser over, hvordan de kan slippe af med den, men hvordan de lettest kan leve med den, så indtræffer den totale katastrofe.

3 Landet befinder sig altså midt i disse ulykker og farer, men hvis jeg skal se på min egen situation, så er jeg fuldstændig uden for fare. Jeg vil kalde det for trældom, hvis det foruden kroppen også tager magten over sjælen, men hvis det kun omfatter kroppen og ikke berører nogen del af sjælen, er det efter min mening ikke trældom. Det er der dette bevis på: Hvis det onde er en del af slaveriet, må det trænge ned i sjælen, for ellers kan det ikke kaldes ondt.²³ Frygten for at lide og smerten ved at blive udsat for de frygteligste ting findes hos dem, der ikke er frie. Hvorfor det? Hvis man ikke frygter et kommende onde og ikke hader et aktuelt onde, kan man så være slave? Og hvordan skulle man være det, hvis man ikke er påvirket af slaveriets onde? 4 Du må forstå, at filosofien har gjort, at lige meget om Klearchos lægger mig i lænker, og lige meget hvilken ulykke han end gør på mig: han vil aldrig kunne gøre mig til slave. For han vil aldrig knægte min sjæl, som afgør, om jeg er slave eller fri; legemet er nemlig altid underlagt tilfældet, selv hvis det ikke er underkastet en despot. Hvis han dræber mig, vil han skænke mig den fuldkomne frihed. For hvis det omgivende legeme ikke kan forlige sjælen med sin egen trældom, tror du så, at den vil mangle selvbestemmelse, når den er adskilt fra legemet? Hvad jeg end måtte blive udsat for, så vil *jeg* blive fri, men lige meget hvad Klearchos vil gøre ved mig, vil *han* blive slave. For han vil gøre det af frygt, og sjælens frihed rummer ikke frygt.

5 Så som du ser, er der mere sikkerhed for mig i, hvad jeg skal lide, end der er for Klearchos i, hvad han skal gøre. Jeg for mit vedkommende behøver ingen overvejelser, kun ringeagt, for det er ikke en helt og aldeles fri mand værdigt at spekulere over det. Båndene til mit fædreland tillader mig dog ikke denne personlige frihed; den tvinger mig derimod til at handle og løbe risikoen, ikke en risiko for, at jeg selv kommer noget til, men for at jeg ikke skal være til gavn for mit lidende fædreland. Derfor må jeg tænke på døden, selvom jeg ikke frygter den, for at jeg ikke skal dø, førend jeg er i stand til at dø for mit land.

23. *Gnom. Epikt.* Fr. 32: 'Den der er løst på legemet, men bundet på sjælen, er slave; den der er bundet på legemet men løst på sjælen, er fri.'

Du skal være over for tyrannen, som jeg skrev til dig før, og overbevise ham om, at vi elsker fred og ro. Skriv til mig, hvis du mener, at der er andet, som har med den politiske situation her at gøre. Nu må jeg nemlig ofre noget af min egen frihed for fædrelandet, og tænke det igennem og lægge planer.

15 Chion til Matris

Jeg lykønsker mit fædreland med, at tyrannen lader sig overtale af det, du har fortalt ham om mig, og jeg vil selv skrive, som du rådede mig til, og lede ham så langt bort fra sandheden som muligt. Hvis jeg gjorde andet, ville jeg snyde mine medborgere og venner for det, de har forventet af mig, og de fortjener sandelig ikke at blive bedraget. Jeg mener, at det er bedre for en by, at tyrannen er gennemført grusom og hård, end at han lefler for folket og skjuler sine reelle hensigter med mådehold. ² Grunden er, at de hårde tyranner hurtigere bliver dræbt, og hvis de ikke bliver fjernet, efterlader de alligevel et had til tyranniet i befolkningen og skandaliserer på egen hånd enevældet. Det medfører, at alle for fremtiden bliver mere på vagt og mere positive over for demokrati. Men når en tyran har leflet for folket, som han har slavebundet, og så hurtigt bliver dræbt, efterlader han alligevel mange af tyranniets dårligheder i hver enkelt borger: nogle længes efter at opnå goder, andre er fanget af hans retorik, så de er blinde for samfundets fælles tarv, og de begræder den dræbte som en moderat mand og er ikke på vagt over for tyranniet som et ubærligt onde; de ved nemlig ikke, at selvom han på alle måder var en moderat tyran, måtte han fjernes, fordi han havde muligheden for at være hård. ³ Nu er Klearchos jo grusom og han vil være let at angribe, fordi han er hadet, og derfor vil han gøre det vanskeligere for andre at genoprette tyranniet. Hvis han derimod havde givet sig ud for at være moderat, ville han have skaffet sig dette ry – og ville have efterladt borgen let indtagelig for hvem der måtte ønske det. Men det er selvfølgelig soleklart for dig.

Med hensyn til formuleringen og afleveringen af brevene, er jeg glad over, at du mener, det er sikkert, og at du til sidst giver din godkendelse af, at det ikke er en vanvittig idé, jeg har fået. Jeg sender dig en kopi af brevet til Klearchos – jeg har med vilje gjort det temmelig dithyrambisk højstemt for at få ham til at se ned på mig som en komplet ordskvælder.

16 Chion til Klearchos

Da jeg var i Athen for at studere filosofi, skrev nogle venner og min far, at jeg var under mistanke fra din side, og de opfordrede mig til at rense mig for beskyldningerne, 'det ville både være ret og rimeligt og det bedste for mig selv'. Jeg ved udmærket, at de har ret i deres opfordring, men jeg ved ikke, hvem jeg bliver bagtalt af, og dette gør mit forsvar vanskeligt. Jeg var nemlig ikke derhjemme, da du overtog magten, og mens jeg opholder mig i udlandet, kan jeg heller ikke sætte mig op imod dig. I det hele taget havde hverken ord eller handling fra min side nogen forbindelse med begivenhederne dér. Jeg har ikke kunnet finde ud af, hvilke oversøiske modsætningsforhold der skulle eksistere mellem en monark og en mand, der lever i udlandet sammen med nogle få tjenere, og jeg er i tvivl om mit forsvar, fordi jeg ikke har set nogen anklage. 2 Jeg er dog ikke i tvivl om, at jeg ikke har planer om det, jeg måske er mistænkt for. Jeg kan tværtimod overbevise dig om, at min sjæl ikke er tilbøjelig til den slags planer. Jeg tror, at selvom jeg ikke havde studeret filosofi, ville det være et tilstrækkeligt bevis for, at jeg ikke er modstander af dig, at jeg aldrig er blevet forurettet af dig. For selv folk uden filosofisk indsigt skaber ikke fjendskaber med andre for deres fornøjelses skyld, medmindre de er fuldstændig vanvittige. De kaster dig heller ikke ud i et romantisk forhold til had, som de kan gøre det til drenge (langt fra!), nej, de forstår ganske udmærket, at der ikke findes noget mere ødelæggende for mennesker end had. Men når folk bliver uenige i deres sjæl på grund af noget, som ikke kan forliges, kommer de til at hade hinanden, selvom de ikke engang ønsker det.

3 Mellem os har der til den dag i dag ikke været noget eksempel på had, hverken stort eller småt. Du har kun vist mistanke og anklage, men jeg renser min sjæl for dem også. Hvad skulle jeg dog have ud af pludselig at gøre oprør mod dig, når jeg oven i købet indtil i dag aldrig har set, hvordan mit fædreland styres af dig? Men ved Zeus, får alle krigsskibene og kavaleriet i Athen mig til at blive så betydningsfuld, at du rent faktisk mistænker mig for at kunne blive fjenden? Jeg er taget hjemmefra med otte tjenere og to venner, Herakeides og Agathon, og jeg afmønstrer efter af have mistet to tjenere. Jeg forstår ikke, hvordan de kan overbevise dig om, at det er tilstrækkeligt mandskab imod dig! Du har ikke gennemtænkt, at hvis jeg virkelig vidste med mig selv, at jeg var under en retfærdig mistanke, ville jeg nok ikke frivilligt fremstille mig for den, der nærede mistanken. 4 Eller er jeg så stor en elsker af stridigheder, at jeg ikke fastholder venskab, men frivilligt overgiver min krop til folk, der med rette vil straffe den? Nå, men det må være nok for dem, der ikke har studeret filosofi, ja faktisk slut på mit forsvar.

Jeg var i øvrigt ikke uden naturlige anlæg for filosofiens gaver, og jeg støttede naturen, så godt jeg kunne. Som ung mand valgte jeg ikke embeder og ære, jeg blev straks en ivrig beundrer af naturvidenskab. Denne kærlighed førte mig til Athen og gjorde mig til ven med Platon, og indtil i dag har jeg ikke fået nok af ham. 5 Fra naturens hånd har jeg været så tilbøjelig til et fredeligt liv, at jeg allerede som ganske ung så ned på alt, hvad der kunne føre til et mere uroligt liv. Da jeg tog til Athen, gik jeg ikke med på jagt, jeg stak ikke til søs sammen med athenerne til Hellespontos mod spartanerne, og jeg studerede ikke emner, der kunne gøre mig til fjende af tyranner og konger. Jeg diskuterede med en fredselser og uddannede mig i den lære, der er nærmest gud. Hans første undervisning var at elske stilheden. Den er nemlig filosofiens lys, mens politik og aktivitet er ligesom et mørke, der skjuler den og gør den umulig at finde for dem, som søger. 6 Da jeg nu ikke syntes at være dårligt rustet til filosofien og heller ikke at kunne besnakkes så let i de spørgsmål, studerede jeg gud, som våger over alting, jeg lærte om verdens opbygning og grundlaget for naturen, og jeg fik undervisning i at ære retfærdigheden – og alt det andet, som filosofien lærer. Intet er mere ærefuldt end at vide det – endsige at studere det. Hvad er skønnere end som dødeligt menneske og opblandet med en lod af gud at kunne bruge sin tid på sit udødelige jeg og tilmed at nærme sig det, man er i slægt med? Jeg påstår nemlig, at det guddommelige er i slægt med guddommen.

7 Dette bad jeg om at måtte lære, og jeg anstrengte jeg mig virkelig for det, men politik (du må undskylde mit frispog) mente jeg ikke var værd at bruge tid på. Jeg lærte dog blandt andet dette, som jeg vil nævne over for dig: at man skal ære den, der ikke gør én uret, at det er bedst at værne sig mod den der gør én uret, med velgerninger, og ellers med tavshed. At man skal regne en ven for det allermest ærefulde, og at man ikke skal skaffe sig en fjende, men gøre den der er det, til sin ven. Og at man ikke skal regne noget for så stort et onde, at det kan forstyrre ens sjæl og distrahere den fra dens egne gøremål. Mener du virkelig, at jeg skal behandles som en attentatmand, når jeg ved disse ting? Bestemt ikke! Lad krigs- og statskunst være reserveret til dig, og lad mig være så langt fra dit tyranni – hvilket synes nok for en uforstyrret mand til at kunne leve i fred. Jeg er overbevist om, at hvis du lader mig tale med mine venner, kan jeg gøre hvem du vil, fredelige og inaktive. Jeg vil gennemgå vores altid indøvede lovprisninger af fred, for jeg ville være komplet utaknemmelig, hvis jeg ikke havde disse tanker.

8 Nå, hvis nu jeg gik og tumlede med noget af det, du mistænker mig for, og den milde gudinde Ro viste sig for mig og sagde: 'Du er utaknemmelig og et dårligt menneske, Chion, og du husker slet ikke alt det skønne, du har lært – eller i det hele taget dig selv. Du var sammen med mig, da du øvede dig på retfærdighed, du tilegnede dig besindighed og lærte om gud, du fornyede dit slægtskab med ham, og du så ned på disse lave og ligegyldige ting, som andre synes er fantastiske: ambition, rigdom og den slags. Og nu hvor du skal gøre gengæld ved at leve og diskutere med mig under en større lov og med en bedre sjæl, vil du så forlade mig uden at huske på, at filosofien blandt andet har lært dig at søge ordentligt efter det, du ikke ved. Og hvordan skulle du kunne søge og finde, hvis du har forladt mig?' 9 Hvis hun siger det, hvad skal jeg så retfærdigvis svare hende? Jeg kan ikke se, hvad det skulle være.

Men du skal vide, at jeg altid siger dette til mig selv (enhver siger nemlig til sig selv, hvad han tænker), og det vil jeg nok aldrig nogensinde holde op med. Det er derfor logisk nok, at du intet har at frygte fra mig, for min ro vil ikke beskæftige sig med dine sager.

17 Chion sender hilsen til Platon

To dage før Dionysosfesten sendte²⁴ jeg mine betroede tjenere Pylades og Philokalos til dig, for jeg har i sinde at begå et attentat mod tyrannen under Dionysosfesten, nu hvor jeg længe har arbejdet på ikke at virke mistænkelig på ham. Denne dag er der et optog for Dionysos, og sikkerhedsforanstaltningerne ser ud til at være mindre strenge på grund af optøget. Selvom det ikke er tilfældet, viger jeg ikke tilbage, om jeg så skal gå gennem ild, og jeg vil ikke kaste skam over mig selv eller filosofien. Jeg har en stærk gruppe medsammensvorne, større i tro end i antal. 2 Jeg ved, at jeg bliver dræbt, og jeg beder bare til, at det må gå mig sådan, efter at jeg har udført tyrandrabet. Jeg kan forlade livet, mens jeg synger paianen og sejrshymnen, hvis jeg forlader menneskelivet efter at have knækket tyranniet. Ofringer, fuglevarsler, ja faktisk enhver form for forudsigelse antyder min død, når jeg har gjort min gerning. Jeg fik også selv et syn, der var mere klart end en drøm. Der viste sig nemlig for mig en kvinde af guddommelig skønhed og størrelse, og hun bandt vild oliven og bånd om mit

24. Ifølge antik brevskrivningspraksis er oplysninger om afsendelse set fra modtagerens side. Vi ville i samme situation skrive 'to dage før sender jeg/vil jeg sende'. Brevet er altså sendt to dage før attentatet, men Platon har først modtaget det noget senere.

hoved, og kort efter viste hun mig en meget smuk grav og sagde: 'Nu hvor du er træt, Chion, skal du gå til dette gravmæle for at finde ro.' Efter denne drøm er jeg fuld af forhåbning om at få en smuk død. Jeg mener nemlig ikke, at en sjæls forudsigelse er falsk, for det var også sådan du opfattede det. **3** Hvis forudsigelsen talte sandt, mener jeg, at jeg bliver lykkeligere, end hvis livet gav mig en lang alderdom efter tyrandrabet. For det vil være smukt, at jeg efter udførelsen af de store gerninger forlader menneskelivet, inden jeg nyder det en tid endnu, og hvad end vi end gør, vil det blive regnet for meget større end det, vi kommer til at lide, og jeg vil være mere æret blandt dem, som jeg har gjort godt, hvis jeg kan købe friheden til dem med min egen død. For det vil virke som en større gavn for dem, der modtager denne velgerning, hvis den der udfører den, ikke selv får del i den. Således går vi altså fortrøstningsfuldt mod den forudsagte død.

Farvel, Platon, og måtte du leve lykkeligt til en høj alder. Jeg er sikker på, at jeg her taler til dig for sidste gang.